

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2004 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2004

1

VILNIUS 2005

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2004

1

VILNIUS 2005

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS
Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milervilio universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:
Kražių g. 5, 01108 Vilnius
<http://www.istorija.lt>

K o n f e r e n c i j o s

AŠTUNTIEJI PAULIAUS GALAUNĖS SKAITYMAI

Nuo 1997 m. Kaune, A. ir P. Galaunių namuose organizuojami vadinamieji Pauliaus Galaunės (1890–1988) skaitymai, kurių metu Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės, kitų muziejų ir mokslo institucijų atstovai skaito pranešimus įvairiais Lietuvos kultūros ir meno istorijos klausimais. (Apie juos žr. K. G a l a u n i e n ė, Pauliaus Galaunės skaitymai, *Lietuvos muziejų rinkiniai*, Šiauliai, 2003, p. 86).

2004 m. sausio 23 d. įvyko aštuntieji K. Galaunienės organizuoti skaitymai. Įvadinį žodį tarė A. ir P. Galaunių namų vadovė Miglė Banytė. Keturis pranešimus perskaitė NČDM darbuotojos, vieną – šių eilučių autorius. Rita K i š o n i e n ė pranešime „XX a. pradžios Kauno ikonografijos klausimu“, remdamasi NČDM ir Lietuvos nacionalinės bibliotekos Juozo Rimanto fonde esančiomis nuotraukomis, kalbėjo apie to meto fotografus ir nufotografuotus vaizdus. Violeta K r i š t o p a i t y t ė pranešime „Keletas grožio ir gražumo problematikos aspektų“ nagrinėjo XIX–XX a. kičo meną socialiniu, estetiniu ir psichologiniu požiūriais. Vida M a ž r i m i e n ė pranešime „Tautinis identitetas ir kultūrų sąveika Janinos Monkutės-Marks kūryboje“ parodė, kaip Čikagoje gyvenančios lietuvių dailininkės tapybą veikia tiek globalusis, tiek lietuvių liaudies menas. Vacys M i l i u s pranešime „Jurgis Gimbutas – lietuvių liaudies architektūros tyrinėtojas“ supažindino su jo knygomis *Das Dach des litauischen Bauernhauses aus 19 Jahrhundert* (1948) ir *Lietuvos kaimo trobesių puošmenys* (1999), keturiomis studijomis ir straipsniu apie Mažosios Lietuvos krikštų formas. Auksė P e t r u l i e n ė pranešime „Edukacinis eksperimentas „Mumijos išvyniojimas“ papasakojo apie mokiniams skirtą programą „Kelionė į senąjį Egiptą“. Devintuosius skaitymus numatoma organizuoti 2005 m. sausio mėnesį.

Vacys M i l i u s

XII RUSIJOS NUMIZMATIKOS KONFERENCIJA

2004 m. balandžio 19–24 d. Rusijoje, Zvenigorode (Maskvos apskr.) vyko XII Rusijos numizmatikos konferencija. Šioje kasmetinėje konferencijoje dalyvauja Rusijos ir Sandraugos valstybių numizmatikos tyrinėtojai, kurių dauguma – įvairių muziejų darbuotojai, taip pat (ne taip gausiai) dalyvauja mokslinių institutų atstovai, kolekcininkai, monetų kalyklų, numizmatikos leidinių darbuotojai. Joje vis aktyviau dalyvauja

ir svečiai iš užsienio. Šiais metais buvo atstovų iš visų trijų Baltijos valstybių: iš Latvijos – Tatjana B e r g a, iš Estijos – Ivaras L e i m u s. Lietuvai atstovavo du pranešėjai: Lietuvos nacionalinio muziejaus Numizmatikos skyriaus vedėja Dalia G r i m a l a u s k a i t ė ir Lietuvos istorijos instituto Miestų tyrimų skyriaus darbuotojas Linas K v i z i k e v i č i u s. Taip pat konferencijos darbe dalyvavo svečiai iš Danijos ir Lenkijos, pranešimų tezes atsiuntė, bet darbe nedalyvavo tyrinėtojai iš Anglijos, Bulgarijos, Rumunijos, Slovakijos, Slovėnijos, Suomijos. Konferenciją surengė Valstybinis istorijos muziejus, ją parėmė Rusijos humanitarinis fondas.

Konferencija darbą pradėjo Valstybinio istorijos muziejaus patalpose, Maskvoje. Po dalyvių registracijos plenariniame posėdyje organizacinio komiteto atstovai pasveikino dalyvius, perskaitė pranešimus, susijusius su konferencijos organizaciniais reikalais. Vėliau perskaityti keli pranešimai, liečiantys Antikos numizmatikos problemas. Po pietų visi dalyviai buvo nuvežti į Zvenigorodą, kur Rusijos Mokslų Akademijos pensionate ir vyko pagrindinis darbas bei buvo apgyvendinti konferencijos dalyviai.

Darbas vyko dvejopai: dalis pranešimų buvo skaitomi, dalis – pristatomi stendiniu būdu. 201 pranešėjas perskaitė ir pristatė 183 pranešimus. Visi pranešimai buvo skirstomi pagal epochas ir tematiką. Antra diena buvo skirta Antikos ir Bizantijos numizmatikai, trečia – Rytų ir Vakarų Europos, ketvirta – Rusijos numizmatikai, bonistikai ir numizmatikos istorijai. Penktą dieną buvo skaitomi pranešimai medalininkystės ir faleristikos tematika. Apie Lietuvos ir LDK numizmatiką ir medalininkystę buvo pateikta 13 pranešimų. Archeologas S. K l i m o v s k i s perskaitė pranešimą „Romos monetų radiniai Kijevo Podole“, V. R i a b c e v i č i u s perskaitė pranešimą „Antrasis XI a. pabaigos Pinsko lobis“, Š. B e k t i n e j e v a s atsiuntė pranešimo „1397–1425 m. lietuvių-totorių pinigine sistema“ tezes, A. K r y ž a n o v s k i s perskaitė pranešimą „Raudonosios Rusios XIV–XV a. monetos. Tyrimų apibendrinimas“, G. K o z u b o v s k i s atsiuntė pranešimo „Prahos grašių apipjaustymo klausimu“ tezes, V. S m i l g e v i č i u s atsiuntė pranešimo „Prahos grašiai Lietuvos senkapiuose“ tezes, B. P a š k e v i č i u s ir I. S i n č i u k a s perskaitė pranešimą „1659–1665 m. Ujazdovo monetų kalyklų produkcijos atliekos“, O. I o v a s – „Sniadinskio senkapio XVI a. vid. – XVII a. „mirusiųjų obolai“, D. S i d n e n k a perskaitė pranešimą „Vakarų Europos prekybinės plombos iš Smolensko“, V. Š l a p i n s k i s ir R. Š u s t a s atsiuntė pranešimo „Rusiškų kapeikų ir lenkiškų grašių kursas Lvovo pinigų apyvartoje XVI a. pab. – XVIII a. pr.“ tezes, A. K o l y z i n a s, S. L i t v i n o v a s, A. S e l e z n i o v a s perskaitė pranešimą „Aukso Ordos ir rusiškų monetų lobis iš Aleksino“, kuriame aptarė lobyje rastas dvi LDK monetas.

Atstovai iš Lietuvos perskaitė tris pranešimus: D. G r i m a l a u s k a i t ė – „Jubiliejinis Vilniaus imperatoriškojo universiteto medalis“, o L. K v i z i k e v i č i u s – „Žemaitijos kunigaikštystės Panemunės pinigų apyvartos raida“ ir kartu su Baltarusijos numizmatu I. S i n č i u k u – „Rublio kursas varinėmis ir sidabrinėmis kapeikomis 1803–1811 m. pagal Minsko konsistorijos išlaidų įrašus“.

Ši XII konferencija buvo neblogai organizuota, įdomių būta pranešimų ir produktyvaus darbo, nors klausytojai ir vengė klausinėti pranešėjus. Iki renginio pradžios buvo išleistos pranešimų tezės, pagaminti specialūs sidabriniai ženkleliai, o Maskvos monetų kalykla išleido atminimo medalius, kurie buvo įteikti visiems dalyviams. Konferencijos pabaigoje buvo suorganizuotas atsisveikinimo vakaras, kitą dieną – ekskursija į Zvenigorodo XIV a. vienuolyną ir netoliese esantį piliakalnį.

Linas K v i z i k e v i č i u s

KULTŪRINIAI SAITAI ABIPUS NEMUNO: MAŽOSIOS LIETUVOS REIKŠMĖ LIETUVAI SPAUDOS DRAUDIMO METAIS 1864–1904 M.

Konferencija vyko Klaipėdos universitete 2004 m. gegužės 4–5 d. ir buvo skirta spaudos draudimo Lietuvoje panaikinimo 100-mečiui paminėti. Ją organizavo Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas (BRIAI). Konferencijoje dalyvavo Klaipėdos universiteto istorikai, kalbininkai, muzikologai bei svečiai iš VDU ir Berlyno Humboldto (Vokietija) universiteto.

Konferenciją pradėjęs Klaipėdos universiteto rektorius profesorius V. Ž u l k u s pažymėjo konferencijos dalyvių siekį pažvelgti į spaudos draudimo laikotarpį plačiame istoriniame kontekste, akcentavo Prūsų Lietuvos, vėliau vadintos Mažąja Lietuva, ir Didžiosios Lietuvos ryšių iki spaudos draudimo ir po to problemos aktualumą ir kokią tai poveikį darė Klaipėdos krašto situacijai XX a. pirmojoje pusėje.

Doc. habil. dr. Ingė L u k š a i t ė pažymėjo, jog konferencijos tema – kultūrinių kontaktų tarp Mažosios ir Didžiosios Lietuvos problema – aktuali ne tik spaudos draudimo požiūriu, ji aprėpia ilgus šimtmečius ir šiandien daro aktualius tokius klausimus: kokie ryšiai siejo šias abi kultūras, kokia buvo tų kultūrų sąveika, ar tai gali būti traktuojama kaip viena kultūra. Aiškinantis šias problemas, svarbu įvertinti ir iki XIX a. egzistavusių ryšių pobūdį, todėl pranešime kalbėta apie Klaipėdos miesto ir valsčiaus kontaktus su Lietuva XVI–XVII a. Analizuodama kontaktų pobūdį, I. Lukšaitė išskyrė būdingus jų bruožus – visuomeninį (ūkinį, socialinį) ir kultūrinį (kultūros turinio sąvokų, ženklų lygmuo) pobūdį. Kontaktų tipams apibūdinti ir jų mastui apibrėžti pranešime buvo pateikta daug empirinės medžiagos iš Valstybinio slaptojo Prūsijos kultūros paveldo archyvo. Pranešimo reziumė – Mažosios ir Didžiosios Lietuvos bendradarbiavimo XIX a. galimybę sukūrė ankstesni amžiai.

Doc. dr. R. B o n č k u t ė savo pranešime aptarė ketinimo spausdinti Prūsijoje Simono Daukanto istoriografijos „Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje“ peripetijas XIX a., ji rėmėsi gausiu epistoliariniu palikimu. Pranešime buvo pažymėta,

jog S. Daukantas buvo vienas pirmųjų XIX a. kūrėjų, nepabijojusių mokyti rašomosios lietuvių kalbos iš Prūsijoje leidžiamų knygų. Tačiau susiklostė paradoksali situacija, kai XIX a. antroje pusėje S. Daukanto palikimo skelbimu labiausiai rūpinosi čekas L. Geitleris ar Peterburge gyvenęs E. Volteris. Paradoxo šešėlis neapleido S. Daukanto rankraščių iki pat XIX a. pabaigos, kai 1899 m. buvo išspausdinta tik dalis „Pasakojimo“, kuris daug kur neatitiko S. Daukanto rankraščio originalo.

Klaipėdos universiteto Lietuvių literatūros katedros dėstytojos dr. Žavintos Sidaraitės pranešime buvo analizuojama lietuvininkų tautinio identiteto problema Kristijono Gotlybo Milkaus darbuose. Pranešėja daugiausia dėmesio skyrė K. G. Milkaus asmenybės charakteristikai ir jo veiklos liuanistiniais aspektams.

Dauguma pranešimų, perskaitytų konferencijoje, buvo skirti XIX–XX a. Mažosios Lietuvos ar Rytų Prūsijos istorijos problemoms. Dr. Ruth Kibelkalei serowitz pranešime „Naujas pasaulis“. Modernizacijos pasekmės Rytų Prūsijoje“ analizavo modernizacijos proceso įtaką Rytų Prūsijos visuomenei XIX a., akcentuodama geležinkelio plėtros reikšmę mentaliteto kaitai, ypač Mažojoje Lietuvoje. XIX a. Rytų Prūsijos kultūrinio konteksto problemos buvo gvildenamos doc. dr. Nijolės Strakauskaitės pranešime, nušviečiančiame gimnazijų (Tilžės ir Klaipėdos) vaidmenį intelektualinės terpės formavimui Rytų Prūsijoje ir šio proceso problemišumą Mažojoje Lietuvoje. Dr. Arūnas Butylis analizavo Reformatų bažnyčios Sinodo veiklą spaudos draudimo metais, apžvelgė leidybos, švietimo ir sielovados funkcijas. Pranešime, pasiremiant pirminiais šaltiniais, buvo plačiai aptartas Slucko gimnazijos vaidmuo. Dr. Rimantas Sliužinskas pranešime „Etnomuzikologiniai raštai spaudos draudimo metais“ pateikė plačią tokio pobūdžio spaudinių panoramą, analizavo jų leidimo priežastis. Dr. Silva Pocytė perskaitė pranešimą „Aušra“ – mažlietuvių ir didlietuvių kultūrinės veiklos atspindys“. Ji akcentavo vienos etnopolitinės bendruomenės problemų atspindžius „Aušroje“ bei integracinių apraiškų problemišumą. Šilutės muziejaus mokslinis bendradarbis Darius Barasa kalbėjo apie žinomą Klaipėdos krašto visuomenės ir kultūros veikėją Hugo Šojų (Scheu) ir pateikė daug įdomių biografijos faktų ir vertinimų. Dr. Linas Sladukas supažindino konferencijos dalyvius su Mažosios Lietuvos medžiaga, saugoma Lietuvių išeivijos instituto (VDU) fonduose.

Diskusijose išryškėjęs nuomonių skirtumas vertinant kai kuriuos Mažosios Lietuvos istorijos aspektus iš skirtingų mokslo šakų atstovų pozicijų tik patvirtino, kokios pagrįstos buvo organizatorių intencijos pažvelgti į spaudos draudimo laikotarpį ne tik iš abiejų Nemuno pusių, bet ir iš tarpdisciplininių pozicijų.

Konferencijos metu buvo pristatytas BRIAI ir Klaipėdos universiteto leidyklos išleistas leidinys *Lietuviškos spaudos aušra* (sud. S. Pocytė), kuriam įvadinį straipsnį „Dvi Lietuvos – viena spaudos laisvė (1864–1904)“ parašė prof. habil. dr. Vytautas Merkys.

Nijolė Strakauskaitė